

УДК 007:304:659.3

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА: КОНЦЕПЦІЯ, ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ

Оксана Білоус

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна*

Розглянуто концепцію, принципи діяльності регіонального телебачення, методи дослідження його впливу на формування національно-патріотичної свідомості дітей, підлітків, юнацтва.

Ключові слова: діти, регіональне телебачення, концепція, принципи, методи, виховання, патріотизм, національна свідомість.

Наукове осмислення впливу регіонального телебачення на формування національно-патріотичних переконань у дітей розглядаємо в епоху інформаційного суспільства, коли відбувається переосмислення комунікативної сутності соціальної реальності та ролі комунікації в глобалізованому світі.

Реальне функціонування сучасної системи ЗМК, до якої належить регіональне телебачення, зводиться до двох найважливіших напрямів тлумачення статусу їхньої соціальної цінності. По-перше, «їх можна визнати особливим аксіологічно-інформаційним механізмом, що транслює, адресує й за певних умов навіть змінює цінності в суспільстві, – зазначає Тетяна Кузнецова. – Створена ними аксіосфера задає аксіологічні моделі поведінки, з якими реципієнти співвідносять свої моральні принципи, ціннісні орієнтири і навіть виробляють стереотипи мислення під впливом трансльованих зразків» [8, с.39]. По-друге, «медіа формують такий інформаційний простір, де сенсація, контраст між жебрацтвом та розкішшю, скандалом, трагедією, натуралізм розпалюють чуттєвість й водночас через постійне спостереження болю, насильства, сенсу роблять людину нечутливою, а іноді й цілком байдужою в реальному житті, – наголошує Ніна Зражевська. – Володіючи новітніми технічними комунікаційними засобами, людина все далі стає відчуженою від них, оскільки досягнути їхню міфотворчу, ідеологічну сутність вона не може. Під впливом медіакультури трансформуються засоби досягнення цілей, виховання дітей, відносин у родині» [7, с.35].

Телебачення відіграє нині одну з важливих ролей «настроювача» ціннісних орієнтацій в життєвому середовищі памолоді. Однак у ціннісній ієрархії внутрішнього світу багатьох молодих людей, як наголошує В. В. Ученюва, утворюються порожнини на «верхніх щаблях» шкали духовних

вартостей [12, с.22], бо у телевізійній індустрії часто переважають сенсаційність, аномальність, екзотичність, парадоксальні поєднання. Тому, у молодих глядачів, які втрачають почуття реальності та моральності, духовно-етичні та національно-патріотичні доміанти знижують свій статус, виявляючись на одному рівні з цінностями споживацтва та гедонізму.

Наш концептуальний підхід до наукового окреслення оптимальних шляхів позитивного впливу регіонального телебачення на формування національно-патріотичних почуттів полягає в тому, щоби визначити складові вартостей національно-патріотичних переконань, про які систематично, професійно повинні розповідати у телевізійних передачах для дітей, пропагуючи регіональні, загальноукраїнські та загальнолюдські цінності. При цьому треба брати до уваги те, що в Україні живуть десятки національних меншин, а українська нація є серцевиною політичної нації. Безперечно, українська держава повинна підтримувати культурно-національні прагнення національних меншин. Водночас українське суспільство має право очікувати позитивного «кінцевого» результату національного виховання: «вихованець національної школи врешті-решт повинен вирости патріотом України. І якщо намагання державної системи освіти зробити з росіянина «українця» (в національно-етнічному сенсі) є порушення прав людини, то прагнення, щоб і росіянин, і єврей, і поляк поруч з українцем були відданими громадянами і патріотами України, шанували закон і традиції народу, на землі якого живуть, є цілком правомірними [4, с.154]. Росіянин В'ячеслав Ягупов слушно наголошує: «усі випускники шкіл в Україні зобов'язані знати й розмовляти, як мінімум, трьома мовами: державною, рідною – для не українців – та мовою, яка поширена в європейських державах» [14]. Отже, українська політична нація повинна мати українські культурні ознаки (мова, політична символіка, основні державні традиції), – слушно стверджує філософ Василь Лісовий. Такий підхід до розв'язання проблеми є найперспективніший з огляду на забезпечення як основи для існування незалежної української держави, так і політичної стабільності взагалі. Цей перспективний шлях об'єднання громадян у політичну націю має також найкращі раціональні обґрунтування. «Існування національних держав є найважливішою передумовою збереження культурної різноманітності світу: адже будь-які національні меншини спираються у збереженні своєї етнічної самобутності на домінування своєї культури у тих політичних націях, серцевину яких вони творять у національних державах. Скажімо, німці, які живуть поза межами Німеччини, спираються у збереженні своєї етнічної самобутності на існування німецької політичної нації, в якій німецька культура є домінуючою. І так далі» [9, с.181].

Аналіз дисертаційних досліджень, монографій, публікацій у періодичній пресі, осмислення тематики телевізійних передач стали підґрунтям наших наукових рекомендацій щодо висвітлення у програмах для дітей на регіональних телеканалах фундаментальних складових формування національно-патріотичного переконання. Головною передумовою ефективного впливу на дітей цих телепередач є органічне поєднання у них регіональних, всеукраїнських і загальнолюдських цінностей. Привертаємо увагу до таких цінностей:

- любов до батьків, дітей, родини, взаємопошанування, взаємопідтримання про здоров'я, морально-духовний, здоровий спосіб життя;

- любов до рідної оселі, стежини, вулиці, села, міста – малої батьківщини і Батьківщини – України;

- народна міфологія (казки світотворення, легенди, перекази), звичаї, традиції, фольклор, у тому числі малі жанри дитячого фольклору – пісні, примовки, заклики, прислів'я і приказки, скоромовки, лічилки, загадки та інші перлини народно-національної творчості;

- рідна українська мова, бо у мові народ загодує духовність, історію, багатовіковий досвід, здобутки культури, світоглядні ідеї, самобутність, неповторність. Мова – душа народу, основа безпеки української нації та держави;

- правдива історія України у тісному зв'язку з краєзнавством, які відкривають героїзм і трагізм долі українців, їхній неповторний спосіб життя, характер, побутовий колорит, оригінальний спосіб мислення, національну психологію, запобігаючи історичному безпам'ятству, яничарству, малоросійству, нігілізму та конформізму;

- українська національна культура, література, мистецтво (пісні, музика, танці, ковзарство, рушникарство, вишивання, килимарство, різб'ярство, писанкарство тощо), художнє слово, календарно-обрядова поезія;

- пошана до національних героїв, ветеранів праці, державних та національних символів, відзначення важливих українських історичних дат, подій, свят;

- повага до всіх націй (їхніх мов, культур, звичаїв, традицій), толерантне ставлення до національних меншин, які живуть в Україні, культура міжнаціонального спілкування і єднання – важлива складова загальнолюдських цінностей.

Ці, сформульовані нами, компоненти національно-патріотичного виховання дітей не є механічним набором формул і правил. Вони входять до системи педагогічно-комунікаційних дій, які спрямовані на розвиток активної, творчої особистості, здатної до самореалізації. Опановуючи означені цінності (від найпростішого до найскладнішого інтелектуально-емоційного наповнення), молода людина залежно від віку поступово визначає моральні обов'язки щодо себе, своєї сім'ї, колективу, до якої належить, суспільства, своєї нації, і, врешті-решт, щодо людства загалом. Національно-патріотичне самоусвідомлення є процес від окремого до загального. Тому «національне охоплює і віру в абсолютні ідеали; громадянське – національне та вічне; сімейні цінності – синтезують також громадянське, національне та вічне. Рівень особистих цінностей фактично відбиває цінності всіх рівнів і на них орієнтується. Цим шляхом – від нижнього до вищого – мусить йти все виховання» [4, с.131].

У процесі опанування дітьми національно-патріотичних цінностей взаємодіють батьки, педагоги, журналісти. Тут мовиться про те, що ефективність пропагування національно-патріотичних цінностей у програмах регіонального телебачення значно залежить від уміння дотримуватись принципів його діяльності.

Основні принципи інформаційних відносин, записані у Законі України «Про інформацію». Це: «гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації» [5, с.44]. У Законі України «Про

телебачення і радіомовлення» зазначено, що «держава створює умови для забезпечення засобами телерадіомовлення культурних та інформаційних потреб громадян України, а також потреб етнічних українців, які проживають за межами України; держава гарантує реалізацію прав на інформацію, на вільне і відкрите обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення; держава всіма можливими законними способами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а також забезпечує ідеологічний і політичний плюралізм у сфері аудіовізуальних засобів масової інформації» [6, с.90-91].

З аналізу телевізійних програм, які адресовані дітям, на Донецьких, Дніпропетровських, Львівських, Маріупольських, Рівненських, Тернопільських, Хмельницьких регіональних телеканалах, видно, що телевізійні працівники намагаються поєднувати свободу слова, плюралізм думок, гласність на базі журналістської етики, принципами якої є: «повага до істини і гідність особи; відмова від використання нелегальних або нечесних методів під час збирання інформації; активна участь у процесах українського державотворення; захист і розвиток національного інформаційного простору; критичне ставлення до розтиражування фактів, що принижують гідність людини за расовими, релігійними чи національними мотивами» [10, с.84].

Наголошуємо, що цінність орієнтації телепередач для дітей залежать також від світоглядних принципів працівників телебачення, в основі внутрішнього переконання яких має бути українська національна свідомість, державницьке мислення, висока моральність і духовність, патріотизм і громадянська мужність. Така змістова наповненість світоглядних принципів журналістів вписується у європейський і світовий контексти.

До науково обґрунтованих принципів створення програм для дітей різної вікової категорії на регіональному телебаченні належать також наступні:

- об'єктивне, достовірне, збалансоване відображення життя, компетентне, глибоке і доступне роз'яснення правдивої історії рідного краю в контексті українського історичного розвитку, героїчної боротьби за свободу і незалежність України, осмислення національних символів, свят, звичаїв, традицій;
- підпорядкування телевізійних передач психолого-педагогічній меті формування у дітей національно-патріотичних переконань;
- гармонійне поєднання у програмах для дітей суспільно-політичних, науково-пізнавальних, літературних, мистецьких, розважальних, спортивних матеріалів;
- специфічність телепередач для дітей, підготовка яких вимагає врахування вікових особливостей аудиторії, надання програмам драматургічності, переконливості, емоційності, захопливості, постійних персонажів і героїв.

Вартість інформації, яку транслює регіональне телебачення для підростаючого покоління можна оцінювати з таких позицій: а) суб'єкта, який її використовує; б) внутрішнього змісту самої інформації; в) мети, якої можна досягти за допомогою інформації [1, с.17]. Ефективність реалізації принципів

діяльності регіонального телебачення тісно пов'язані з професіональним рівнем журналістів.

Схарактеризовані нами принципи діяльності телерадіоорганізацій зумовлюють методологію і методи дослідження впливу передач регіонального телебачення на формування національно-патріотичного переконання дітей. Адже телебачення «специфічно впливає на чуттєво-образне, раціональне і логічне пізнання та осмислення дійсності» [2, с.175]. Тому над комунікативною, ціннісно-орієнтаційною, інтегруючою, духовною, пізнавальною, розважальною функціями телебачення домінує виховна, «педагогічний потенціал якої недостатньо використовується» [3, с.6], тим паче у нинішній період, коли телебачення не лише позитивно, а й потужно негативно впливає на дітей різної вікової категорії.

В історії наукового пізнання відомі два загально-філософські методи: діалектичний і метафізичний. Із середини XIX ст. діалектичний метод усе більше і більше відтісняв з природознавства метафізичний метод. Широкий міждисциплінарний спектр застосування мають загальнонаукові методи, наприклад, індукція, дедукція, синтез. Розрізняють два рівні наукового пізнання: емпіричний і теоретичний. Ці методи пізнання поділяють на три групи: теоретичні методи (спрямовані на теоретичні дослідження); методи, що поєднують застосування двох рівнів (емпіричного і теоретичного); емпіричні методи дослідження (спрямовані на експерименти).

Технологічне і функціональне розширення телевізійної журналістики спричиняє вдосконалення і розвиток методів дослідження, зокрема застосування системно-комплексного підходу. Наприклад, метод відображення «визначає, з одного боку, активне ставлення до того, що відбувається, та можливість пізнати його, а з іншого, – осмислення світу в цілому, можливість фіксації в свідомості загальної картини, формування її в певних параметрах, напрямках (на підставі системності знання) і перспективного доповнення новою інформацією» [13, с.7]. Науковець Інна Пенчук називає два підходи до аналізу телевізійної журналістики: теоретико-інформативний і комунікативний. Виокремлює метод органічного поєднання історичного і теоретичного осмислення практики телевізійного мовлення [11, с.111].

Згідно з метою і завданнями на різних етапах нашого дослідження ми використовували такі методи:

- *історико-теоретичний системний огляд* літератури (дисертації, монографії, підручники, посібники, статті періодики), у якій мовиться про регіональне телебачення, національно-патріотичне виховання дітей;

- *порівняльно-тематичний аналіз* телевізійних передач регіональних телеканалів щодо поєднання регіональної і загальноукраїнської тематики, виявлення подібного і відмінного у формі подачі матеріалів, використання жанрів, культури мовлення, врахування вікових психологічних особливостей аудиторії;

- *включене спостереження* для з'ясування як переплетіння сімейних стосунків впливає на досвід спілкування з телевізором кожного члена сім'ї, вибір телепередач та сприймання їх дітьми, виявлення на скільки дитячі погляди та переконання можуть бути сформовані не під впливом сім'ї, школи, а «скальковані» з телебачення;

- *метод сугестії (навіювання)* ґрунтується на домінуванні впливу

телебачення над волею молодого глядача. Масове не прискіпливе споживання телепродукції часто призводить до складних психологічних переживань, висновків, до формування шкідливих і аморальних потягів. З дітьми, які піддаються телевізійному навіюванню, потрібно цілеспрямовано і систематично працювати батькам і вчителям щодо формування культури спілкування з телевізором;

- *метод опитування* застосували для з'ясування, які риси характеру дітей і дорослих, про яких розповідається у телепередачах, найбільше захоплюють школярів, а які найбільше не подобаються; з ким із героїв телепередач хочеться зустрітись і чому; що нового з історії краю і України довідався з телепередач; які цікаві справи, підказані телебаченням, проведено у класі, школі тощо;

- *метод глибокого інтерв'ю* використовували для інтерв'ювання батьків і вчителів щодо з'ясування мотивів перегляду дітьми тих чи тих телепередач, використання школярами отриманої з телебачення інформації на уроках, позитивного чи негативного впливу телепередач на дітей, вивчення культури перегляду передач тощо;

- *метод тематичних бесід* зі школярами про тематику, зміст телепередач, форми подачі матеріалів. Тематичні бесіди – це своєрідне продовження впливу телепередач на емоції школяра, на визрівання у них національно-патріотичних переконань;

- *творчий метод* – це аналіз письмових робіт школярів про тематику телевізійних передач, зацікавленість (не зацікавленість) ними, умови перегляду, обговорення (чи не обговорення) з батьками, вчителями, однокласниками, пропозиції щодо тематичного наповнення і цікавих форм телепередач;

- *метод анкетування* дітей, батьків, вчителів стосовно ставлення до передач регіонального телебачення, його можливостей позитивно впливати на дітей в процесі національно-патріотичного виховання;

- *культурно-історичний метод* дає можливість розглядати функціонування регіонального телебачення в системі національно-патріотичного виховання дітей, показати взаємозв'язки між регіонами стосовно реалізації інтегруючої функції телебаченням для поглиблення соборності України засобами української мови, історії, національної символіки, краєзнавства, природи рідного краю і всієї української землі, родоводу – основоположної цінності у житті людини, нації, її культури і духовності.

Концептуальний розгляд методології, методів дослідження і принципів функціонування регіонального телебачення відкриває науковий підхід до аналізу тематичної спрямованості передач для дітей, осмислення зацікавленості ними юних глядачів, з'ясування підпорядкованості телевізійної інформації педагогічній та інтегруючій меті у процесі національно-патріотичного виховання школярів, характеристики специфіки підготовки матеріалів (емоційність, образність, щирість, драматургічність, динамізм, логічність, композиція) з урахуванням вікових особливостей дитячої аудиторії, визначення ролі батьків і вчителів у формуванні культури спілкування дітей з телевізором.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв В.Г. Социальная информация и управление обществом / В.Г.Афанасьев. – М.: Политиздат, 1975. – 408 с.
2. Білоус О. Хто в сім'ї головний – батьки чи телевізор? / О.Білоус // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Вип.11. – С.175-188.
3. Бутенко В.Г. Технологія використання художнього середовища у навчально-виховному процесі / В.Г. Бутенко // Сучасні педагогічні технології і освітні системи ХХІ століття. II міжнародна науково-практична конференція. 18-20 листопада 2004 року. Матеріали конференції. – Кіровоград, 2004. – С.6-9.
4. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / О.Вишневський. – Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти; Львів. обл. пед. т-во ім.Г.Вашенка. – Львів, 1996. – 238 с.
5. Закон України «Про інформацію» // Інформаційне законодавство України (Станом на 1 вересня 2008 року) / За ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексіюк; упорядник – Т.Г.Бондаренко. – К., 2008. – 356 с.
6. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» // Інформаційне законодавство України (Станом на 1 вересня 2008 року) / За ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексіюк; упорядник – Т.Г.Бондаренко. – К., 2008. – 356 с.
7. Зражевська Н.І. Розуміння медіакультури : комунікація, постмодерн, ідентичність, ідеології, медіаконтроль: монографія / Н.І. Зражевська. – Черкаси: видавець Ю.Чабаненко, 2012. – 408 с.
8. Кузнєцова Т.В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації: монографія / Т.В.Кузнєцова. – Суми: Університетська книга, 2010. – 304 с.
9. Лісовий В.С. Культура – ідеологія – політика / В.С.Лісовий. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1997. – 352 с.
10. Лизанчук В.В. Основи радіожурналістики: підручник / В.В.Лизанчук. – К.: Знання, 2006. – 628 с.+компакт-диск.
11. Пенчук І.Л. Телебачення для дітей в Україні: інформаційно-емоційний і змістовно-тематичний потенціал: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук із соц. комунікацій: спец.27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / І.Л.Пенчук; Класичний приватний університет. –Запоріжжя, 2012. – 432 с.
12. Ученова В.В. Ценностные лабиринты рекламной деятельности / В.В.Ученова // Вестник Московского университета. – Сер.10. Журналистика. – 2002. – № 3. – С.14-23.
13. Шаповал Ю.Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: монографія / Ю.Г.Шаповал. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 233 с.
14. Ягупов В. Моя думка про другу державну мову // День. – 2012. – 15-16 черв.

**THE NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN IN THE
CONTEXT OF JOURNALISM: THE CONCEPT,
PRINCIPLES AND METHODS**

Bilous Oksana

*Ivan Franko National University of Lviv Generala Chupryny str. 49,
79044, Lviv, Ukraine*

The author reviewed the concept and principles of regional television, methods of its influence on the formation of national and patriotic minds of children, teens, youth.

Keywords: children, regional television, concept, principles, methods, education, patriotism, national consciousness.

**НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В
КОНТЕКСТЕ ЖУРНАЛИСТИКОВЕДЕНИЯ: КОНЦЕПЦИЯ,
ПРИНЦИПЫ, МЕТОДЫ**

Оксана Білоус

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львов, Украина*

Проанализированы концепция и принципы деятельности регионального телевидения, методы исследования его воздействия на формирование национально-патриотического сознания детей, подростков, юношества.

Ключевые слова: дети, региональное телевидение, концепция, принципы, методы, воспитание, патриотизм, национальное сознание.

*Стаття надіслана до редколегії 23.12.11
Прийнята до друку 10.01.12*